

Линенко Алла Францівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музично-інструментальної підготовки,
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: aflinenko@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2427-0756>

Комунікативна самоефективність майбутнього фахівця музичного мистецтва: діагностичний аспект

Статтю присвячено актуальній проблемі формування комунікативної самоефективності майбутніх фахівців музичного мистецтва. На засадах теоретичних розвідок ведучого американського психолога, родоначальника теорії самоефективності А. Бандури розкривається сутність і значущість його феномену в досягненні успішної професійної діяльності. Представлено визначення комунікативної самоефективності майбутніх фахівців музичного мистецтва. Репрезентовано критеріальний підхід до з'ясування рівня комунікативної самоефективності студентів. Як критерії та їх показники було розглянуто: інтроспективно-стимулювальний (самоідентифікація з досвідченими викладачами музичного мистецтва як еталонами професіоналізму; наявність адекватної самооцінки своїх дій у сфері професійного спілкування, прагнення в досягненні успішності, результативності комунікації); інтелективно-процесуальний (обізнаність у комунікативній сфері музично-педагогічної професійної діяльності, наявність умінь і навичок професійного спілкування); емоційно-позиційний (упевненість у можливості здійснення продуктивної комунікації в музично-педагогічній професійній діяльності, емоційність, активність, відповідальність, толерантність, здібність до саморегуляції та самопідкріплення). Представлено спектр діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості комунікативної самоефективності майбутніх фахівців музичного мистецтва: самоідентифікація (тест М. Куна, Т. Мак-Партленда «Хто Я?»), змістові характеристики ідентичності особистості, методика дослідження самооцінки особистості В. Семиченко, упевненість у можливості здійснення успішної, продуктивної комунікації в професійній діяльності (тест П. Якубовські), вимірювання проявів емоцій («Шкала емоційної стабільності – нестабільності», методика Г. Айзенка), «Схильність до стресу» (методика Дж. Дженкенсона), оцінка самоконтролю студентів у спілкуванні, визначення самоефективності у сфері комунікації майбутнього фахівця музично-педагогічної діяльності (тест М. Снайдера).

Ключові слова: комунікація, самоефективність, комунікаційна самоефективність, майбутні фахівці музичного мистецтва, діагностування.

Актуальність проблеми здійснення успішної професійної діяльності здобувачів музичного мистецтва обумовлена концептуальними положеннями модернізації системи професійної освіти в Україні, які передбачають вдосконалення кваліфікації фахівців цього напрямку, їх професійного становлення. Сучасна ситуація в державі висуває особливі вимоги до підвищення якості професійної підготовки конкурентоздатних майбутніх фахівців музичного мистецтва інноваційного типу, що ставить перед педагогічними закладами освіти країни завдання не лише із забезпечення їх необхідним обсягом професійних знань, умінь і навичок, але й вільного володіння сучасними інноваційними технологіями, що веде до здійснення успішної майбутньої професійної діяльності та формування її компонентів відповідно до нових реалій, спрямованих на розвиток музичної культури української молоді.

У контексті успішної професійної діяльності майбутніх фахівців музичного мистецтва вважаємо за доцільне розглянути проблему комунікативної самоефективності. Феномен «самоефективність» уперше був розглянутий видатним американським психологом А. Бандурою, яку він визначав як переконання індивіда в тому, що він здатний успішно здійснювати свою поведінку для досягнення їм очікуваних результатів (Бандура, 1997). Учений та його послідовники стверджували, що фахівці з високим рівнем розвитку самоефективності частіше за інших успішно й упевнено справляються із складними завданнями діяльності (Бандура, 1986, Schunk, 1991).

Крім А. Бандури, феномен «самоефективність» був предметом дослідження таких учених, як Д. Майерс, Дж. Капрара, Дж. Роттер, Д. Сервона, Р. Фрейджер і Дж. Фейдімен, М. Шеер, Дж. Маддукс тощо. Серед українських дослідників можна відмітити роботи О. Вовк, К. Конюхової, В. Романець, Т. Татенко та ін. У контексті української педагогічної науки проблему професійної самоефективності досліджували І. Бондарчук, С. Грозан, В. Кобець, Т. Кремешна, А. Линенко, А. Фомиченко та ін.

Згідно з основними положеннями теорії самоефективності А. Бандури та наукових пошуків інших вчених у контексті зазначеної проблеми, самоефективність особистості в досягненні успішності в діяльності є синтезом компетентності та її самооцінки. Чим більше особистість буде компетентною у вирішенні поставлених завдань у певній діяльності, тим вона буде більш упевненою в можливості досягнення успішного кінцевого результату діяльності, причому самооцінка діяльності людини, її результативність буде адекватною, тобто вона реалістично зможе оцінювати свої досягнення або наявність деяких недоліків у зазначеному процесі, які заважають успішному вирішенню завдань. У подальшому це дасть змогу фахівцю знаходити більш продуктивні шляхи та методологічні підходи для їх подолання й успішної реалізації поставленої мети (Bandura, 1989).

Важливо відмітити, що А. Бандура виявив чотири фактори, які впливають на самоефективність: дійсний досвід, чим більше в особистості було позитивного досвіду у вирішенні поставлених завдань, тим ефективність успішного досягнення нових буде більшою. Розвиток самоефективності студентів пов'язаний із вивченням чужого досвіду та моделюванням помилок інших людей у власній діяльності. Другий фактор – замісний, вторинний досвід, який припускає порівняння своїх результатів із результатами інших людей. Третій фактор – вербальне переконання, що є важливим джерелом інформації для самооцінки, і четвертий фактор – емоційний стан (активація), рівень активації визначає тривожність та уважність. Якщо у студента високий рівень активації, то це може стимулювати як упевненість, наприклад, у публічному виступі: на музичному конкурсі, на концерті або на іспиті тощо, так і невпевненість досягнення позитивного результату (Lefrancois, 2003: 322).

Таким чином, одним із пріоритетів сформованої успішності професійної діяльності майбутніх фахівців музичного мистецтва вважаємо комунікативну самоефективність, яку розуміємо як особистісне, інтегральне, динамічне утворення, засноване на володінні певною схильністю до комунікації, яке вміщує: наявність здатності вступати в успішне спілкування з оточенням: з учнями, колегами, батьками – та вміння підтримувати з ними продуктивні комунікаційні зв'язки й позитивні стосунки, розвиватися під їх впливом, причому зберігаючи власну особистісну ідентичність. Комунікативно самоефективний майбутній фахівець музичного мистецтва повинен володіти високою обізнаністю в комунікаційній сфері вибраної професійної педагогічної діяльності, сформованими вміннями та навичками з налагоджування продуктивного діалогу з тими, хто навчається: на музичних індивідуальних та семінарських заняттях, у разі керівництва хоровими колективами, ансамблями тощо, встановлювати із студентами творчий продуктивний контакт під час проведення інтерактивних бесід, лекцій-концертів, аналізування особливостей творчості композиторів музичних творів різних епох, стилів, що виконуються чи прослуховуються, а також у разі обговорення різних аспектів музичних інтерпретацій як майстрами-виконавцями, так і студентами. Загалом усе це сприяє оптимізації навчального процесу, зростанню інтересу до навчання, а також до творчого спілкування з педагогами під час вивчення музичних творів, авторського шляху й особливостей стилю композиторів, що їх створили, виконавців цих творів, розвитку впевненості студентів у можливості здійснення адекватної власної інтерпретації музичного матеріалу і в успішній майбутній професійній діяльності. Г. Лефрансуа підкреслює, що переконання людини в тому, наскільки вона може досягти успіху у визначеній діяльності, суттєво впливають на її відбір певних дій, на зусилля, що спрямовані на досягнення бажаного результату, та завзятість у досягненні поставленого завдання (Lefrancois, 2003: 322).

Педагогічну самоефективність майбутнього вчителя музичного мистецтва визначаємо як складне, динамічне утворення особистості, що засноване на розвиненій педагогічній самосвідомості, розумінні вимог соціуму й усвідомленні свого місця в педагогічній діяльності, сформованій компетентності, наявності адекватної самооцінки, спрямованих на успішність здійснення професійної діяльності (Линенко, 2019: 68).

Одним із компонентів комунікаційної самоефективності майбутніх фахівців музичного мистецтва визначаємо мотивацію досягнення. Як зазначають науковці, мотивація тих, хто навчається, – це функція трьох складників: внутрішнього стану особистості, куди входять потреби й бажання, передбачуваного результату та впевненості, що певна дія приведе їх до бажаного результату (Brehm J.W., Self, 1989: 312). За висловлюванням американських дослідників Дж. Аткинсона і Х. Хекхаузена, українського дослідника С. Занюка та ін., виявляються дві основні тенденції самоефективності особистості: прагнення досягти успіху і прагнення уникнути невдачі, що сприяє наполегливості людини в досягненні поставленої мети

і впевненості, що завдання діяльності будуть вирішені (Atkinson, 1969; Heckhausen, 1968; Занюк, 2002). Термін «мотив досягнення» було введено американським психологом Г. Мюрреєм, який вніс його до списку потреб досягнень особистості. Вчений досліджував мотивацію досягнення успіху і характеризував її як прагнення успішного подолання різних труднощів – максимально швидко долати будь-які перепони, змагатися та перемагати, вдало використовувати свої таланти, здібності, знання, вміння, навички й таким чином підвищувати самоповагу (Murray, 1938). Г. Лефрансуа визначає зазначену дефініцію як потребу, яка за високої інтенсивності проявляється в сильному бажанні досягти певних результатів, досягти високого рівня (Lefrancois, 2003: 327). Сутність сучасної інтерпретації мотивації досягнення успіху складається з того, що це один із видів мотивації діяльності людини, який виражається у прагненні до успіху, досягненні важливих цілей, отриманні нових позитивних результатів (Zimmerman, 2000).

Діагностування наявності в майбутніх фахівців музичного мистецтва певних рівнів сформованості комунікативної самооефективності у якісно-кількісних характеристиках потребує визначення критеріїв та їх показників. Так, як критерії сформованості зазначеного феномену було виділено: інтроспективно-стимулювальний (показники – самоідентифікація з досвідченими викладачами музичного мистецтва, педагогами як еталонами професіоналізму; наявність адекватної самооцінки своїх дій у сфері професійного спілкування, прагнення в досягненні успішності, результативності комунікації); інтелективно-процесуальний (показники – обізнаність у комунікативній сфері музично-педагогічної професійної діяльності, наявність умінь і навичок професійного спілкування); емоційно-позиційний (показники – упевненість у можливості здійснення продуктивної комунікації в музично-педагогічній професійній діяльності, емоційність, активність, відповідальність, толерантність, здібність до саморегуляції та самопідкріплення).

Самоідентифікація майбутніх фахівців музичного мистецтва з видатними фахівцями музично-педагогічної діяльності в контексті комунікації, уміння налагоджування продуктивного успішного спілкування з тими, хто навчається, а також адекватна самооцінка в зазначеному контексті дають змогу студентам порівняти себе, рівень своєї комунікативної самооефективності з рівнем майстрів музично-педагогічної діяльності, виділити в себе позитивні або негативні тенденції чи недостатність обізнаності у сфері спілкування, умінь, навичок, достатню або слабку розвиненість необхідних особистісних якостей в аспекті комунікативної самооефективності.

Емоційно-позиційний критерій – це сукупність необхідних особистісних якостей для формування комунікативно самооефективного майбутнього фахівця музично-педагогічної професійної діяльності. Як відомо, емоційна сфера людини впливає на спрямованість мотивів спілкування. Емоційно значущі ситуації сприяють ефективності комунікативної діяльності педагогів-музикантів. Крім того, емоції впливають на швидкість набуття комунікативних умінь і техніки професійної взаємодії майбутніх педагогів. Підтвердженням цієї тези є висловлювання Б. Ціммермана, що самооефективність впливає на емоційні реакції (Zimmerman, 2000: 82–91).

Термін «позиційний» означає сукупність основних, найбільш стійких особистісних якостей людини, які виявляються у її поведінці. Як уже відмічалось, такі якості, як упевненість у собі, наполегливість, відповідальність, активність у спілкуванні, здібність до саморегуляції та самопідкріплення необхідні для комунікаційної самооефективності майбутнього фахівця. Зазначені якості дають змогу здійснювати комунікацію на високому рівні, досягати успішного виконання поставлених (часто складних) навчально-виховних комунікаційних завдань, ефективного вирішення проблем спілкування з тими, хто навчається, і бути самооефективним, упевнено діяти, не допускаючи виникнення комунікативних бар'єрів.

Як діагностичне підґрунтя з'ясування рівня комунікативної самооефективності використовувався ряд методик. Так, сформованість комунікативної самооефективності майбутніх фахівців музичного мистецтва визначалася за інтроспективно-стимулювальним критерієм – «самоідентифікація з досвідченими викладачами музичного мистецтва, педагогами як еталонами професіоналізму», при цьому було використано декілька методик. Показник «самоідентифікація» визначався тестом М. Куна, Т. Мак-Партленда «Хто Я?», який дав змогу з'ясувати змістові характеристики ідентичності особистості. Крім того, запитання «Хто Я?» безпосередньо пов'язане із характеристиками власного сприйняття особистістю самої себе, тобто з образом «Я». За ствердженням учених, феномен «ідентичність» у психолого-педагогічних тлумаченнях розглядається у двох контекстах: особистісному (ідентичність себе в термінах особистісно-ділових професійно важливих якостей) і соціальному (ідентичність себе в термінах групової взаємодії) (Беженар, 2012: 18). Аналіз результатів здійснювався через зіставлення отриманих результатів про власну самооефективність із результатами видатних комунікативно самооефективних фахівців музично-педагогічної діяльності, що дало можливість з'ясувати, чи сприймає себе здобувач як успішного майбутнього професіонала. Вважаємо важливим зауважити, що мотиваційний компонент феномену, що досліджується, був зорієнтований на постійні професійні

саморозвиток і самовдосконалення рефлексуючого суб'єкта, на виявлення динаміки розвитку фахових (предметних) і загальних компетенцій.

За допомогою методики дослідження самооцінки особистості було виявлено рівні самооцінки студентів: неадекватна завищена, адекватна з тенденцією до завищення, адекватна, адекватна з тенденцією до заниження, неадекватна занижена (Семиченко, 2001: 427).

Інтелективно-процесуальний критерій комунікативної самоєфективності майбутніх фахівців музичного мистецтва вимірювався за допомогою рейтингу успішності майбутніх фахівців із предметів професійно-орієнтованого циклу; а наявність комунікативних умінь і навичок із професійного спілкування визначалася за допомогою контрольних робіт і контрольних зрізів знань та умінь здобувачів.

Показник «упевненість у можливості здійснення успішної, продуктивної комунікації в професійній діяльності» емоційно-позиційного критерію визначався за допомогою методики П. Якубовські, що передбачала такі тести, як впевнена поведінка, невпевнена поведінка, агресивна поведінка (Якубовські, 2004).

Для вимірювання особливості поведінки майбутніх фахівців музично-педагогічної діяльності і проявів емоцій використовувалася «Шкала емоційної стабільності – нестабільності» (методика Г. Айзенка). Студентам пропонувалися запитання про особливості їхньої поведінки і проявів емоцій. Наприклад: «Ви часто потребуєте друзів, які зможуть вас зрозуміти, підтримати, поспівчувати?»; «Чи буває так, що, розгнівавшись, ви втрачаєте витримку?»; «У вас часто бувають спади і піднесення настрою?» тощо.

Методика «Схильність до стресу» (Дж. Дженкенсона) дала можливість визначити рівень схильності студентів до стресу. Тест, розроблений американським психологом М. Снайдером, дав змогу оцінити самоконтроль студентів у спілкуванні, що видається надзвичайно важливим для формування комунікативної самоєфективності майбутніх фахівців. За допомогою зазначеної діагностичної методики було можливим визначити ряд параметрів, а саме: «Чи намагаєтеся ви “згорнути” бесіду в тих випадках, коли тема (або співрозмовник) вам нецікаві?»; «Чи маєте ви звичку перебивати співрозмовника? Чи трапляється вам робити вигляд, що ви уважно слухаєте, коли насправді ви думаєте зовсім про інше?» тощо (Snyder, 1974).

Крім того, студентам було запропоновано заповнити бланк за методикою М. Куна та Т. Мак-Партланда, сутність якої полягала у відповідях на питання: «Чи я самоєфективний у сфері комунікації майбутній фахівець музично-педагогічної діяльності?»

Таким чином, результати діагностичного експерименту засвідчили, що майбутні фахівці музичного мистецтва мають середній і низький рівні комунікативної самоєфективності, що потребувало цілеспрямованої формувальної діяльності для підвищення зазначених рівнів.

Педагогічна комунікація викладача спрямована на вирішення складних професійних завдань навчання, музичного й інтелектуального розвитку фахівців музичного мистецтва, формування їх готовності до майбутньої педагогічної діяльності. Вона не повинна ґрунтуватися лише на сухому, беземоційному начетництві, на дисциплінарно-поведінковому аспекті, а має спрямовуватися на обмін зі студентами духовними, естетичними, моральними цінностями та глибокими смислами. Сформована комунікативна самоєфективність майбутніх фахівців музичного мистецтва сприяє вдалому вирішенню важливих завдань із формування гідних професіоналів та їх досягненням у контексті самостійної успішної професійної діяльності.

Література

Беженар І. В. Методика навчання майбутніх філологів англійського писемного мовлення з використанням мовного портфеля : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2012. 342 с.

Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 304 с.

Линенко А. Ф. Професійна самоєфективність як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 1. С. 66–72.

Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Видавець Ешке О. М., 2001. 427 с.

Якубовські М. А. Теоретико-методологічні основи математичного моделювання професійної діяльності вчителя : автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2004. 41 с.

Atkinson J.W. An introduction to motivation. Princeton, NJ: Van Nostrand, 1969.

Bandura A. Self-efficacy. *Harvard Health Letter*. 1997. Vol. 13.

Bandura, A. Social foundations of thought and action. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1986.

Bandura A. *Human Agency in Social Cognitive Theory*. *The American Psychologist*. 1989. 44 p.

- Brehm J.W., Self, E.A. The intensity of motivation. *Annual Review of Psychology*. 1989. 40 (1).
- Lefrancois G.R. Psychology for teaching. New York: Wadsworth, 2003.
- Murray H. A. Explorations in Personality. New York: Oxford University Press, 1938.
- Snyder M. Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1974. 30 (4).
- Schunk D.H. Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*. 1991. 26 (3–4).
- Heckhausen H. Achievement motive research: Current problems and some contributions towards a general theory of motivation. In W.J. Arnold (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska, 1968.
- Zimmerman B. Self-Efficacy: An Essential Motive to Learn. *Contemporary Educational Psychology*. 2000. № 25.

Communicative self-effectiveness of a future musician: diagnostic aspect

Linenko Alla

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor, Professor at the Department of Musical and Instrumental Training

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The article is devoted to the urgent problem of forming communicative self-efficacy of future specialists in music. Based on the theoretical research of the leading American psychologist, the founder of the theory of self-efficacy A. Bandura, the essence of the phenomenon and its significance in achieving successful professional activity are revealed. The definition of communicative self-efficacy of future specialists in music is presented. A criterion-based approach to determining the level of communicative self-efficacy of students is presented. The following criteria and their indicators were considered as criteria and their indicators: introspective-stimulating (self-identification with experienced teachers of music as standards of professionalism; the presence of adequate self-assessment of one's actions in the field of professional communication, the desire to achieve success, the effectiveness of communication); intellectual-processual (awareness in the communicative field of musical-pedagogical professional activity, the presence of skills and abilities in professional communication); emotional positional (confidence in the possibility of carrying out productive communication in musical and pedagogical professional activities, emotionality, activity, responsibility, tolerance, ability to self-regulation and self-reinforcement). A range of diagnostic tools is presented to determine the levels of formation of communicative self-efficacy of future specialists in musical art: self-identification (test by M. Kuhn, T. McPartland "Who Am I?"), content characteristics of personality identity, methodology for studying personality self-esteem by V. Semichenko, confidence in the possibility of carrying out successful, productive communication in professional activities (test by P. Yakubovsky), measurement of manifestations of emotions ("Emotional Stability – Instability Scale" method by G. Eysenck), "Tendency to Stress" (methodology by J. Jenkenson), assessment of students' self-control in communication, determination of self-efficacy in the sphere of communication of a future specialist in musical and pedagogical activities (test by M. Snyder).

Keywords: communication, self-efficacy, communication self-efficacy, future musical art specialists, diagnosis.

References

- Bezhenar, I.V. (2012). Metodyka navchannya maybutnikh filolohiv anhliyskoho pysemnoho movlennya z vykorystanniam movnoho portfelya [Methodology of teaching future philologists English writing using a language portfolio]. *Candidate's thesis*. Zaporizkyy natsionalnyy universytet, Zaporizhzhya [in Ukrainian].
- Zanyuk, S.S. (2002). Psykholohiya motyvatsiyi: navchalnyy posibnyk [Psychology of motivation: a textbook]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Lynenko, A.F. (2019). Profesiyna samoeфекtyvnyist yak pedahohichna problema [Professional self-efficacy as a pedagogical problem]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho. Pedahohichni nauky*, 1, 66–72 [in Ukrainian].
- Semychenko, V.A. (2001). Psykholohiya osobystosti [Personality Psychology]. Kyiv: Vydavets Eshke O.M. [in Ukrainian].

Yakubovskiy, M.A. (2004). Teoretyko-metodolohichni osnovy matematychnoho modelyuvannya profesiynoyi diyalnosti vchytelya [Theoretical and methodological foundations of mathematical modeling of a teacher's professional activity]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Instytut pedahohiky i psykholohiyi profesiynoyi osvity APN Ukrayiny, Kyiv [in Ukrainian].

Atkinson, J.W. (1969). An introduction to motivation. Princeton, NJ: Van Nostrand.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44 (9), 1175–1184.

Bandura, A. (1997). Self-efficacy. The Exercise of Control. New York: W.H. Freeman & Co Harvard Health Letter.

Brehm, J.W., & Self, E.A. (1989). The intensity of motivation. *Annual Review of Psychology*, 40, 109–131.

Lefrancois, G.R. (2003). Psychology for teaching. New York: Wadsworth.

Murray, H.A. (1938). Explorations in Personality. New York: Oxford University Press.

Snyder, M. (1974). Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30 (4), 526–537.

Schunk, D.H. (1991). Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 26 (3–4), 207–231.

Heckhausen, H. (1968). Achievement motive research: Current problems and some contributions towards a general theory of motivation. In W.J. Arnold (Ed.), Nebraska Symposium on Motivation. Lincoln: University of Nebraska.

Zimmerman, B. (2000). Self-Efficacy: An Essential Motive to Learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25 (1), 82–91.

Accepted: April 05, 2025